

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ГНУЧКОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті висвітлено, узагальнено та розв'язано проблему формування педагогічної гнучкості в процесі професійної підготовки майбутніх учителів, що полягає у формуванні якостей майбутнього вчителя; оволодіння систематизованими знаннями, уміннями, навичками і необхідними особистісними професійними якостями; озброєння студентів професійними знаннями, уміннями навичками. Виділено основні підходи професійно-педагогічної підготовки, принципи педагогічної гнучкості вчителя, які дозволяють коректувати навчально-виховний процес.

Ключові слова: "професійна підготовка", "педагогічна гнучкість", "емоційна гнучкість", "інтелектуальна гнучкість", "гнучкість у поведінці".

Соціально-економічні зміни, які відбуваються в Україні, що орієнтуються на входження в європейській освітній простір, потребують реформування системи вищої освіти, її вдосконалення, підвищення рівня її якості з метою забезпечення підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, впровадження наукоємних технологій. Важливою проблемою сучасної освіти є підготовка вчителя, який уміє нешаблонно мислити, з високим рівнем особистісних якостей, здатних творчо застосовувати знання бути педагогічно гнучким щодо інноваційного перетворення навчально-виховного процесу в початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблема професійної підготовки студентів була в центрі уваги багатьох дослідників: передавання знань підростаючому поколінню (В. Оконь, А. Петровський, В. Полонський, І. Харламов та інші); єдності викладання і навчання (С. Баранов, В. Красевський, І. Лернер, П. Підкасистий, М. Скаткін та інші); особистісні та професійні якості педагога (Ф. Гоноволн, В. Крутецький, Н. Кузьміна, Г. Сухобська, С. Кондратьєва, Ю. Кулоткін, В. Сластьонін, А. Маркова, А. Орлов, Л. Фрідман).

Тому метою статті є розкрити психолого-педагогічні особливості професійної підготовки майбутніх учителів.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях приділяється увага професійній підготовці майбутнього вчителя, зокрема змісту педагогічної освіти (А. Алексюк, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, І. Підласий та інші); удосконаленню технологій навчання майбутнього вчителя (В. Бондар, О. Мороз, О. Пехота, О. Савченко та інші); оптимізації методів і прийомів професійної підготовки майбутніх учителів (Д. Кавтарадзе, М. Поташник, Т. Яценко та інші).

Професійна підготовка майбутнього вчителя – об'єктивний процес, в основі якого лежать певні закономірності:

- зумовленість системи підготовки освітніми потребами особистості і суспільства;
- відповідність змісту, форм, методів, технологій загально-професійної підготовки рівню розвитку педагогічної науки і освітній практиці, особливостям професійної педагогічної діяльності в сучасних умовах;
- єдність завдань професійної освіти, виховання і розвитку особи майбутніх учителів у процесі підготовки;
- взаємозв'язок цілей, функцій, змісту і методів професійної підготовки;
- залежність якості професійної підготовки від характеру, змісту, форм і методів організації освітнього процесу та інші. [1].

І. Глазкова так визначає мету професійної підготовки:

- формування якостей майбутнього вчителя (М.Кобзев, В.Страхов) [5];
- оволодіння систематизованими знаннями, уміннями, навичками і необхідними особистісними професійними якостями (Н.Хмель) [7];
- озброєння студентів професійними знаннями, уміннями навичками (Н.Кузьміна).

У довідковій словниковій літературі якості знань виявляються в результаті багатоаспектного аналізу засвоєння і застосування знань людиною в різних видах діяльності. І. Лернер, В. Красевський розглядали якості знань:

- 1) повнота знань студента визначається кількістю всіх знань про об'єкт, що вивчається, передбачених програмою.
- 2) глибину знання характеризує число усвідомлених істотних зв'язків даного знання з іншими, з ним що співвідносяться.
- 3) оперативність знань передбачає готовність і вміння студента застосовувати їх у схожих ситуаціях.
- 4) гнучкість знань виявляється у швидкості знаходження способів застосування його при зміні ситуації. Показником гнучкості знання є також здатність запропонувати декілька способів його застосування для однієї і тієї самої ситуації.

5) конкретність і узагальненість виявляються в розкритті конкретних проявів узагальненого знання й у здатності підводити конкретні знання під узагальнені. Узагальнене знання завжди передбачає наявність конкретних знань.

6) систематичність знань припускає усвідомлення складу деякої сукупності знань, ієрархії їх і послідовності, тобто усвідомлення одних знань як базових для інших.

У комплексному дослідженні проблеми професійної підготовки майбутніх учителів Є. Бондаревська пропонує концепцію вдосконалення професійно-педагогічної підготовки. Вона виокремлює такі підходи:

- особистісно-професіографічного – виявлення властивостей особистості сучасного вчителя і моделювання змісту його підготовки з урахуванням цих властивостей;
- системно-компонентного – із виокремленням у системі педагогічної освіти трьох основних елементів: орієнтація на вчительську професію, професійну підготовку й професійну адаптацію вчителів;
- професійно-діяльнісного – виражається у формуванні в студентів системи професійно-значущих умінь і здібностей, що визначають успішність професійної діяльності [2, С. 74-80].

В. Сластьонін необхідною умовою якісної підготовки студентів вважав функціональну повноту педагогічної освіти, що забезпечує взаємозв'язок методологічної, спеціальної, загальнопедагогічної, психологічної, професійно-етичної, дидактичної й методичної підготовки вчителів, формування в студентів сучасного стилю цілісного науково-педагогічного мислення, готовності до професійної самоосвіти [4, С. 63].

На думку Б. Райського, професійно-педагогічна підготовка означає оволодіння більшим обсягом суспільно-політичних і наукових знань із навчальної дисципліни й суміжних галузей науки, володіння високим рівнем загальної культури, знання педагогічної теорії, загальної, вікової й педагогічної психології, здатність до врахування умов

розв'язання даного педагогічного завдання й самокритичного аналізу результатів, формування широкого кола знань і навичок виконання відповідних дій, що є компонентом конкретних видів навчально-виховної діяльності.

Професійна підготовка з боку особистісного підходу у своїх дослідженнях розглядає Е. Галицьких. На її думку, етапам професійної підготовки відповідають "фази" розвитку особистості майбутнього вчителя, що входять у нове середовище педагогічного вищого навчального закладу. Серед них такі:

- *адаптація* – засвоєння цінностей і норм педагогічної культури, оволодіння засобами і формами діяльності;
- *індивідуалізація* – індивідуальність особистості майбутнього вчителя, самовизначення в професії, знаходження особистісного значення майбутньої професійної діяльності;
- *інтеграція* – професійна самореалізація в контексті педагогічної реальності.

К. Абульханова-Славська дотримується думки про тісний взаємозв'язок і взаємовплив професії та життєвого шляху, що розглядає професійне самовизначення особистості як найважливіший фактор – реалізацію особистісної перспективи.

Професійний розвиток майбутнього вчителя відбувається через засвоєння цінностей майбутньої професії. Вони виступають основою формування ціннісно-професійної позиції, яка регулює процес вирішення професійних завдань. Учитель характеризується здатністю вийти за межі безперервного потоку повсякденної педагогічної практики і побачити свою професійну працю в цілому. Усвідомлення вчителем своїх потенційних можливостей, перспективи особистісного і професійного зростання спонукає його до постійного експериментування, що розуміється як пошук, творчість, можливість вибору.

Л. Мітіна визначає характеристику праці вчителя в таких напрямках: педагогічна спрямованість, педагогічна компетентність, педагогічна гнучкість. Автор визначає напрями, які характеризують особистість вчителя від яких залежить ефективність педагогічної праці. Фундаментальною умовою розвитку інтегральних характеристик особистості вчителя є усвідомлення ним необхідності зміни, перетворення свого внутрішнього світу і пошук нових можливостей самореалізації у професійній праці, тобто підвищення рівня професійної самосвідомості [5, С. 87].

Отже, метою формування гнучкості педагогічних знань у вищому навчальному закладі можна визначити як можливість студентів на практиці застосовувати знання в нових незнайомих ситуаціях, є необхідним для розвитку значущих якостей майбутніх педагогів. Тобто повинна бути сформована педагогічна грамотність.

Загальні педагогічні знання становлять основу педагогічної грамотності. В. Онушкін та Є. Огарев визначають педагогічну грамотність як персоніфікований комплекс знань, умінь та навичок, що становлять здатність особистості передавати іншим засвоєні їм знання і соціальний досвід. Автори виділяють три основних компоненти:

- 1) *соціально-психологічний* – знання мотивації суб'єкта, зумовлені його становищем у суспільстві;
- 2) *психологічний* – розуміння особливостей психічної діяльності, у відповідності з віком;
- 3) *дидактичний* – уміння обирати форми та методи роботи, необхідні для вирішення завдань.

Отже, провідним завданням вищої школи є – формування студентів за чіткою системою педагогічних знань. У сучасних умовах фахівець повинен мати не тільки навички самоосвіти, але й знання про те, як навчати інших. На підставі всього вищесказаного можна зробити висновок, формування педагогічних знань у вищому навчальному закладі можна визначити як можливість студентів на практиці застосовувати знання в нових незнайомих ситуаціях, є необхідним для розвитку значущих якостей майбутніх педагогів. Тобто повинна бути сформована педагогічна грамотність.

Гнучкість, на думку Л. Мітіної, – це різноманітність і адекватність дій, що виявляються, як у зовнішніх формах активності, так й у внутрішніх (психічних). Структура педагогічної гнучкості включає такі види: інтелектуальну, емоційну, поведінкову, що у професійній діяльності взаємозв'язані. Майбутній учитель повинен уміти думати, тобто організувати взаємозв'язок минулих і справжніх подій; уміти протистояти невпевненості і складності; займати позицію в дискусіях і відстоювати свою власну думку.

У процесі формування гнучкості педагогічних знань Р. Бендлер, Д. Гриндер зазначають, що на практиці майбутній учитель повинен мати гнучкість у поведінки, що включає безліч реакцій поведінки. Вони вказують на вміння педагога змінювати поведінку залежно від ситуацій і обставин, тобто виявляти поведінкову гнучкість.

Аналіз наукових досліджень надає підставу стверджувати про необхідність розвитку гнучкості мислення, наявності в суб'єкта певних знань, оволодіння цими способами дій, системами розумових операцій.

Висновки. У статті проаналізовано професійна підготовка вчителів у вищій школі, основні підходи та закономірності. на основі аналізу психолого-педагогічної літератури нами визначені основні напрями професійної підготовки фахівця в сучасних умовах. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що професійна підготовка вчителів повинна бути спрямована на розвиток їх професійного, особистісного потенціалу та індивідуальних особливостей. Провідним завданням вищої школи є формування в майбутніх учителів гнучкості педагогічних знань, що сприяє розвиткові вмінь знаходити оптимальні рішення, бути педагогічно гнучким.

Отже, підготовка майбутнього вчителя включає розвиток педагогічної гнучкості, що тісно пов'язано з його особистісними якостями, яка дозволяє займати власну позицію в майбутній професійній діяльності. Подальшого дослідження потребує розробка основних критеріїв педагогічної праці при підготовці майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдулина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / О.А. Абдулина. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Кудрявцев Т.В. Исследование психологических особенностей профессионального становления / Т.В. Кудрявцев. – М., 1988.
3. Митина Л.М. Учитель как личность и профессионал / Л.М. Митина. – М., 1994.
4. Качество знаний учащихся и пути его совершенствования / [Под ред. М.Н. Скаткина, В.В. Краевского]. – М.: Педагогика, 1978. – 208 с.